

Den Haag, 9 oktober 2014

Toespraak door Minister Bussemaker bij de uitreiking van de Prix de Rome 2014

Dames en heren, geachte nomineerden,

Op 6 juni van dit jaar opende ik het Nederlandse paviljoen op de Architectuur Biënnale in Venetië.

Met Rem Koolhaas als curator van de biënnale en Het Nieuwe Instituut en het Jaap Bakema Study Centre als curatoren van de Nederlandse paviljoen, was het een echt Rotterdams feestje.

Het is sowieso een goed jaar voor de architectuur van de stad met de opening van het vernieuwde station en de Markthal.

De Rotterdammers hebben het CS al in hun harten gesloten en het tot Station Kapsalon gedoopt.

Het is afwachten welke bijnaam de Markthal zal krijgen.

In ons paviljoen in Venetië vieren we de architectuur van Jaap Bakema en zijn opvattingen over de open samenleving.

Opvattingen die hij in deze stad uitdacht en die zich deels manifesteerden in zijn ontwerp van de centrale bibliotheek.

Opvattingen die naar mijn idee aansluiten bij de opdracht die het Mondriaan Fonds heeft gegeven aan de genomineerden van de Prix de Rome van dit jaar.

Samengevat vond Bakema dat architectuur de emancipatie van de massa diende mogelijk te maken terwijl het ook het individu in staat moest stellen zichzelf te ontplooien.

De open samenleving, zo vond Bakema, is een project vóór en dóór het collectief van burgers, overheden, instituten en bedrijven.

Hij stelde dat wij hier voortdurend en nooit in afzondering aan dienen te werken.

Het Mondriaan Fonds vraagt de kandidaten van de Prix de Rome dit jaar een visie te ontwikkelen op de Hoogstraat, van Coolsingel tot Oostplein, als een levendige stadsstraat met gemengde functies.

Ter hoogte van de Binnenrotte wordt gevraagd om een interventie die de oude dam leefbaar maakt en die een link met de historie van Rotterdam zal weten te leggen.

Het kruispunt waar de centrale bibliotheek en de Markthal staan.

U hoorde ze waarschijnlijk al, de woorden 'levendig' en 'leefbaar'.

Voor mij hebben die woorden alles te maken met een menselijke maat.

En zeker, ze zijn subjectief.

Maar ik vermoed dat niemand aan een strook asfalt in de schaduw van een rij wolkenkrabbers denkt bij het horen van de omschrijving 'levendige, leefbare stadsstraat'.

Het is zoals de Amerikaanse publiciste en stadsactiviste Jane Jacobs¹ verwoorde:

“Mensen maken de stad. Onze plannen moeten gebaseerd zijn op de mens, niet op de gebouwen.”

De Markthal, Station Kapsalon, het Groot Handelsgebouw en de centrale bibliotheek zijn gepland, ontworpen en gebouwd.

Zeker.

Maar het zijn de stadsbewoners die hun toegevoegde waarde en uiteindelijke lot bepalen.

Onze bewegingen, ons gedrag, onze activiteiten bepalen de dynamiek van onze steden.

Daarom is die open samenleving zo belangrijk: die garandeert immers onze bewegingsvrijheid.

Die voorkomt dat wij worden beknot en er ideeën-armoede optreedt.

De open samenleving houdt onze steden levendig en leefbaar.

Zo'n organisch en dynamisch geheel is per definitie onderhevig aan veranderingen.

Zo hebben we het laatste decennium een kentering gezien in de manier waarop we onze ruimtelijke ordening aanpakken.

¹ Jane Jacobs, (1916-2006) was een vooraanstaand Amerikaans-Canadese publiciste en stadsactiviste. Zij is vooral bekend geworden door haar pleidooien voor gemengde buurten en door acties tegen de aanleg van snelwegen door woonbuurten. In 1961 verscheen haar bekendste boek, *The Death and Life of Great American Cities*. Het behoort nog altijd tot de meest invloedrijke geschriften over stedelijke ontwikkeling en stadsplanning. De menselijke schaal diende volgens Jacobs de maat te zijn in stedelijke ontwikkeling.

Al geruime tijd doemen andere vraagstukken op.

Ruimtelijke ordening zal antwoorden moeten bieden op maatschappelijk vraagstukken zoals hergebruik, herbestemming, energieneutraal bouwen en levensloopbestendig bouwen.

Daarnaast dient het rekening te houden met de historische context van een plek.

Ontwerpend onderzoek helpt ons aanpassen aan die continu veranderende maatschappij.

Anders gezegd: het helpt ons aanpassen aan onszelf.

Denk aan de vergrijzing, andere samenlevingsvormen of meer gespecialiseerde zorg.

Hiermee wijzigt ook de rol van de ontwerper of architect.

Want waar het in het verleden ging het om kwantiteit, woningtekorten en groei, gaat het nu om kwaliteit, draagvlak, gezondheid en hergebruik.

Ging het voorheen om nieuwbouw aan de randen van de stad, nu gaat het om ontwerpen en bouwen ín de stad.

Gemeenten, projectontwikkelaars en corporaties waren de belangrijkste opdrachtgevers, nu zijn dat meer en meer de gebruikers zelf.

En werd in het verleden de ruimtelijke ordening planmatig benaderd, nu gebeurt dat meer fluïde en organisch.

Voor jullie, ontwerpers van de ruimte, betekent dit een andere rol.

Van ontwerpen in de klassieke zin naar een regierol, waarbij je als een stadsmaker werkt aan het koppelen van allerhande deelaspecten.

Deze deelaspecten zijn als ingrediënten voor taartdeeg: alleen de juiste verhoudingen leiden tot iets dat zelf tot grote hoogte rijst.

Een verkeerd mengsel en het zaakje zakt in elkaar, niet instaat boven zichzelf uit te stijgen.

Die rol als stadsmaker goed invullen vereist de nodige creativiteit.

Maar niet alleen van de stadsmaker.

Ook van de opdrachtgever.

Van de bouwer en de bewoners.

We moeten zoeken naar cross-overs tussen verschillende disciplines, van hergebruik en duurzaamheid tot architectonische kwaliteit die de stadsbewoner centraal stelt.

Die, om het in de woorden van Jane Jacobs te zeggen een 'ballet of the sidewalk' mogelijk maakt.

Deze talentvolle architecten en ontwerpers komen niet uit de lucht vallen.

Alleen een samenleving die bereid is te investeren in het creëren van een vruchtbare voedingsbodem voor jong talent kan uiteindelijk daarvan de vruchten plukken.

Talenten brengen nieuwe dynamiek in een sector, nieuwe perspectieven.

Dat heeft de architectuur, gezien de veranderende rol van de ontwerper, hard nodig.

Beurzen en prijzen- zoals de Prix de Rome - spelen een belangrijke rol in de loopbaan van jonge talenten.

Ze dragen bij aan zichtbaarheid, bieden de gelegenheid om verder te ontwikkelen en leveren nieuwe opdrachten, initiatieven of internationale ervaring op, zoals in dit geval in Rome.

De Prix de Rome geeft de winnaar ook de mogelijkheid om in alle rust en op afstand naar zijn of haar vak te kijken.

Om het eigen al voltooide werk te beoordelen en zo wellicht nieuwe inzichten te verwerven.

Kortom, de mogelijkheid om te reflecteren en te becommentariëren.

Deze reflecties en commentaren – dit engagement – is broodnodig in een open samenleving.

Broodnodig om onze steden dynamisch te houden.

Zodat het leefbare en levendige plekken zijn waar mensen zonder het te weten een balletvoorstelling opvoeren.

En dan nu dames en heren, het moment waarop ik begin te citeren uit het juryrapport.
En u weet allemaal hoe dat eindigt...

De jury schrijft het volgende:

“De genomineerden hebben zich gedurende een drie maanden lange werkperiode over de opgave gebogen, die voor alle disciplines evenredig uitdagend werd geacht.

Stedenbouw de gemeenschappelijke deler te zijn.

De pittige competitie resulteerde in een onverwacht hoog niveau en in vrijwel alle projecten zijn dan ook verfrissende ideeën te bespeuren.

Dit bevestigt dat de Prix de Rome nog altijd een platform biedt voor kritische reflectie op de huidige samenleving alsook ruimte creëert om te speculeren over hoe de directe woon- en leefomgeving eruit kan komen te zien.

We lichten de drie meest opvallende projecten eruit:

De meest radicale van alle uitwerkingen is een cartoonachtig satire die het planningssysteem van Rotterdam en op grotere schaal het politiek-maatschappelijke klimaat in Nederland ridiculiseert door middel van extrapolatie. In zijn fictieve stad Roptopia geeft Florian Idenburg een controversiële analyse van het Laurenskwartier. De jury waardeert het originele gebruik van de historische analyse, omdat het aanspoort tot een andere manier van denken over stadsplanning. Daar het meer een vraag is dan het bieden van een oplossing, rijst de nieuwsgierigheid onder de jury wat de volgende stap binnen dit scenario is.

Een ander soort oplossing is een geheel nieuwe interpretatie op de historische analyse. Zo formuleerde Tim Prins een denkmodel dat de politieke retoriek faciliteert van het fundamentele probleem ‘ruimte definiëren’. Zijn scherpe analyse concludeert dat de stad tegenwoordig wordt beheerd door de vastgoedmaffia en de oplossing die hij aandraagt is gepresenteerd als een keuzemenu van stedelijke regels. Wil je meer bouwoppervlak? Dan moet je ook bereid zijn meer publieke ruimte weg te willen geven. De jury bejubelt het plan als een nieuw model voor stedelijke ontwikkeling dat niet alleen op Rotterdam, maar op elke stad zonder duidelijke ruimtelijke visie zou kunnen worden toegepast.

Een derde wijze waarop de ontwerpers getracht hebben antwoord te geven op de historische gelaagdheid is het gebruik van poëzie. Een van de kandidaten verantwoordt de situatie van verval en vernieuwing in Rotterdam door de kakofonie van op zichzelf staande architectonische iconen in het Laurenskwartier in te kaderen. Verschillende iconische bouwwerken zijn in individuele containers gezet, wat spannende nieuwe publieke tussenruimten oplevert. Door iedere geschiedenis in een andere container te stoppen, komen banaliteit en het serene in dit radicale plan moeiteloos bij elkaar, terwijl de grote leegte van de Binnenrotte geruisloos is geritualiseerd. Het zeer consistent uitgewerkte idee voegt een nieuwe laag toe en maakt ruimte voor de ontwikkeling van een fascinerende gebouwtypologie die een gedegen oplossing aandraagt voor grote solitaire gebouwen. Het briljante concept laat nog genoeg aan de verbeelding over. Zo kunnen in de tussenruimten gemakkelijk nieuwe gemeenschappen ontstaan en droomt de jury al over een concrete uitwerking.

De jury is verheugd in deze ogenschijnlijk simpele oplossing voor een heel complexe locatie een jong ontwerptalent te hebben ontdekt en heeft unaniem besloten dat de Prix de Rome 2014 gaat naar Donna van Milligen Bielke.”